

MAGYAR FIGYELŐ

MOCSÁRY LAJOS

AZ ERDÉLYI TÁRSADALOMRÓL 1855-BEN

Van élő példa, melynek mintájára lehetne valódi magyarrá átalakítani a magasabb magyar társaságot. Igen, élő örvendetes példa, s nem is valami szűk, ismeretlen kör, mely túlesik az operencián, hanem egy századok óta fönnálló virágzó társaság; s ez oly argumentum, mely megsemmisít minden legkisebb kétséget a felett, vajjon lehet-e képzelni, vagy épen alakítani egy oly társaságot, mely minden műveltségi igényeket tökéletesen kielégítsen, és amellet tökéletesen magyar legyen; megsemmisíti pedig azon egyszerű tény felmutatásával, hogy egy ily társaság valóban létezik. – Eltaláltatok-e, hogy nem beszélek másról, mint kedves édes testvérünk – Erdélyről.

Erdély, mely oly fontos szerepet játszott hazánk történetében, hivatva van ismét egy nagy szellemi hadjáratra kelni a testvér hon felé, hogy azon nemzeti szellemet, melyet oly hűn megóvott keblében, újra felébressze és elárassza a magyarországi társaság felett!

Valahányszor e hon nemzetisége veszélyes küzdelemben volt, vagy népe az elcsüggedés karjaiban elszenderült, mindannyiszor e testvérhonban kelt egy vihar, mely mint jótékony légtisztító zajlott végig tespedés és enyészettől rekkenő légkörén. E viharoknak köszönhetjük jó részben, hogy nemzetiségünk fönnmaradt, s a vér, melynek forgása gyakran végképpen megszűnni, vagy megakadni látszott, időnként felfrissült s élénkebb forgásba jött. – Így volt Erdély kimondhatlanul fontos tényező nemzetünk történetében és lőn mentőjévé nagyobb testvérének.

Most midőn minden nemzeti munkásságunk a socialis térre szorult, Erdély újra felette fontos szerepet játszhatik nemzetünk életében. Bár kerekedhetnék föl ismét, mint kerekedett föl összellemeével a mult századokban, s árasztaná el azon tiszta ős magyar szellemet, melyet oly híven megőrzött keblében. A Királyhágón túl fekszik valódi Mekkája nemzetiiségünknek, oda zarándokoljon mindenki, kit boldogít, ha mélyen és igazán érezheti, hogy magyar, s ki lelkesedést akar meríteni a nemzetiség igéinek terjesztésére.

Mi, a szorosb értelemben vett Magyarország lakói, kik némi csüggettséggel látjuk a sok különféle elkorcsosodást, épen fajunk magva, az aristocratiának kebelében; kik gyermeki örömmel halljuk, ha egy-egy nagyobb rangú polgárunk saját nyelvén, azaz a mi nyelvünkön szól; kimondhatatlan örömmel látjuk a határon túl nemzetünknek tisztán fönntar-

tott jellemét; halljuk nyelvünknek édes hangjait egy tökéletesen művelt, polgáriasodott osztály körében, mely legdíszesebb neveit hordozza történetünknek.

...Erdélybe is becsapkodott a külföldieskedés, a honit megvetés és szégyenlés nyavalyája, de soha nem terjedt el oly általános mételeykint, mint a nagyobbik hontestvérben. Távolabb volt annak forrásától, módja korlátozottabb volt, s a csodás közlekedési eszközök ismeretlenek valának. Az erdélyi főnemes, mint kevésbé vagyonos, hon tartózkodott, míg a dúsabb magyar aristocrata külföldön keresett itthon nélkülözött élvezetet. És ugyanezen honmaradtságnak köszönheti, hogy a társadalmi műveltség egész Erdélyben általánosabb, mint nálunk. Az alacsonyabb körök erkölcsain is észrevehető bizonyos símaság, illedelmesség iránti hajlam, szóval műveltség, mely meglehetősen ellenkezik a magyarországi kissé nyersebb modorral.

Mi szülte nálunk nagy részben ama betyáros szellemet, mely még nem rég ezelőtt jóformán el volt társaságunk némely rétegeiben terjedve? Reactió! Ellentálló visszahatás a magasabb körök idegen s nemzetiségét megtagadott szelleme ellen.

Elkeseredvén a nép a műveltebb körök apostasiája ellen, útját akarta állani a nemzetiség hanyatlásának, – s miután a társas műveltséget a nemzet megtagadással karöltve lépni látta ellenébe, az ellen is megállt az elkeseredés nyersségével.

Ellenben a testvér honban soha nem látta a nép nagyjait elpártolni a nemzetiségtől, s azért a fönnebb magyarozott visszahatásra tárgy és alkalom nem adatott. A helyett a nép a nagyokat szívesen elfogadta vezetőiül; nem tekintette mint elpártolt, idegen, ellenséges elemet, hanem önkényt elfogadta a fölényt, melyet helyzeténél fogva felette gyakorolt.

A magasabb körök a népnek természetes oktatói az erkölcsökben, s a nép szívesen elfogadja az oktatást, nem zúgolódik az ez által támadt fensőbbség gyakorlata ellen, csak részvétet, jó indulatot sejtjen maga iránt tanítóiban. Az erdélyi magasabb körök ezt soha meg nem vonták az őket környezőktől, s azért befolyásuk az erkölcsök pallérozására megtette hatását, s nyilván látható a nép legalsóbb rétegein is.

Nézze bárki a magyar parasztot s hasonlítsa össze bármely – mondom bármely – nemzet hasonló sorsu köznépével, s kénytelen lesz megengedni, hogy egyiknél sem lehet találni annyi hajlamot az illedelem, a becsület tudás iránt, mint a mi pór népünknel.

Minden mozdulat, minden taglejtés tanúsítja a magyar természetet, s a tisztos pór nép nem lehetne magyarabb, mint az erdélyi aristocrata. Midőn aztán az ember ilyet lát, mentse bármily okoskodásokkal, lehetetlen fájdalom nélkül gondolni saját, idegenszerű s minden nemzeti tyпуст nélkülöző saját magasabb köreinkre; lehetetlen nem irigyelni sorsát Erdély fiának, ki magyar keblet tud dobogni honában mindenütt, hol magyar névnek hallja hangzatát. Mondom, Erdély hivatva van nagy és jótévő befolyást gyakorolni társaságunk állapotára.

KAZINCZY ÉS A ROMÁNOK

Kazinczy 1805 őszén kisebb szilágymegyei útra indult, baráti látogatást tett Krasznán és Zsibón. Már ekkor megkedvelte földünket s ösztönzést kapott 1816-ban megvalósított utazására, midőn egy egész nyarat, hetvennyolc napot szentelt Erdélynek. Utjának emlékét 26 levél őrzi, az Erdélyi Levelek, melyeket nagy gonddal készített kiadásra, mintegy tizenkétszer átdolgozta őket, de végül is csak halála után jelentek meg. Bár műve sok érdekes adatot tartalmaz, csak színfolt, odavetett kép Erdély néhány vidékéről és lakóiról. Három napot töltött Kolozsváron, egy napot Marosvásárhelyen, megfordult a szászok között Medgyesen, Segesvárt és Nagyszébenben, járt Hunyadmegyében Dédácson, Krassó-Szörényben Lugoson és Szpatán, volt Gyulafehérváron, Enyeden, Tordán és Zsibón. Utazásából olyan megyék maradtak ki, mint Csík, Háromszék és Udvarhely. Műve azonban így is értékes, Petőfi úti leveleinek megjelenéséig egyetlen számbavehető alkotás ebben a műfajban.

Kazinczy legfőbb óhajta az volt, hogy a magyarországi magyarokat Erdély megtekintésére ösztönözze. Ez a szándék szinte minden sorából kiérzik. Leveleit – mint említettük – többször átdolgozta, átestek barátainak kritikai rostjában is, mégis kifogások merültek fel ellenük. Az erdélyi szászok megharagudtak reá, mert zárkózottságuk, fagyos természetük miatt „medve-faj”-nak nevezte őket. Seibert János, szebeni tudós és múzeumőr, polémiába bocsátkozik vele s az egyik kolozsvári kávéházban összegyűlt szász ifjak keményen megfenyegették Kazinczyt, hogy többé be ne merje tenni a lábát Erdélybe. (L. Váczy János: Kazinczy Erdélyi Levelei, Budapesti Szemle, 1906. 55. l.).

Megállapítása szerint Erdélyt három nemzet teszi: a magyar, a székely és a szász, de igen érdekesen ír a negyedik erdélyi népről: a román-ságról is. Leveleinek talán éppen ezek azok a részei, amelyeknek tartalma miatt legkevésbé kellett aggódnia, rajtuk legkevésbé kellett változtatnia s amelyek ilyenformán leginkább megőrizhették eredetiségüket, a közvetlen benyomás frissességét.

A Nemzeti Könyvtárban, Abafi Lajos kiadásában megjelent huszonhat levél közül tizenöt tartalmaz román vonatkozású adatokat.*

A román nép és nyelv *eredetével* kapcsolatban megjegyzi, hogy Erdélyben valamikor római nép lakott s hogy a román nyelvben sok „deák” szó fordul elő. Természetes volt arra a gondolatra „tévedni”, hogy az oláh rómaiak maradéka. Ez annál észszerűbbnek látszott, mivel a román magát „rumuny”-nak nevezi. De egy Halleban, 1823-ban megjelent értekezésre hivatkozik Kazinczy, amely cáfolja ezt a felfogást. „Az oláh úgy nem római maradék, úgymond, noha beszéde összekorcsosult a római-val, mint a francia, spanyol, portugéz nem az, noha az is összekorcsosult vele. A nagy gonddal s tudománnyal írt értekezés úgy állítja, hogy a Kara-Vlach (fekete oláh – így neveztetnek ők Törökországban, Slavóniában, Croatiában) nem egyéb mint dáciai s moesiai szláv, mint a cincár (más nevével Koco-Vlach) görög, noha nyelvét a római járom alatt ez is,

* Ezek a levelek: I. 49–50, 51, 54–55. I. II. 62. I. V. 90, 95, 97–98. I. VIII. 120–121, 123. I. IX. 131. I. XI. 165. I. XII. 168. I. XIII. 175–176–177. I. XIV. 183, 185, 187. I. XV. 188–189–190–191–192–193, 195. I. XVI. 200–201–202, 206–207. I. XVII. 211–212, 215. I. XVIII. 216–217. I. a XIX. levél és »utolirása« a Hunyadi-ház geneológiájáról.

az is összekeverte az olasszal. A kérdést döntsék el a historicusok.” (XV. 189–190. l.)

Azzal a céllal, hogy olvasói képet alkothassanak a román nyelvről, két román verset is közöl s néhány román szót is följegyez jelentésével együtt.

Majd Krassó-Szörény vadregényes vidékén utazva így folytatja: „Az oláh alatt, a hol én lakom, rabláshoz, gyilkolásokhoz szokott népet képzelünk; s ámbár magamat az igen ijedősek közé számlálni nem igen merem: kénytelen vagyok vallomást tenni, elindulásomkor engem is megkörnyékeze a félelem, hogy útamban érhetne szerencsétlenség. E félelemben megerősíte, amit már mondtam, hogy az oláh kocsit látván, ugrik szekeréről, s félre veri ökreit; mert a szolgai rettegés, és a vadság érintik egymást. Most itt oly bátran járok mint Bécs és Buda közt. Jók és nem jók mindenhol vannak, s nagy szerencséjére az emberiségnek, a magyar, a tót, az oláh végre is ember, és – ha a szót nem vennéd keresettnek – kimondanám, hogy Epaminondást és Pindárt Théba szülé, s hány gonoszt, hány undokat Athén.”

Aztán a román paraszt hűségéről ír magyar földesurához. „Akikkel Dédácson az 1785-ki történetekről beszélék, annyi példáját hozák fel a hűségnek, melyet az iszonyú időben sok oláh bizonyíta ura iránt, hogy többet senkitől mástól várni nem lehet. Bájának szüleit egyik oláh ember tudósítá, mi fogna történni másnap, s ál utakon vezeté ki a bizonyos veszélyből, és midőn a zaj elmúlt, elásva tartott pénzőket, ezüstüket, kezükre juttatá, s csorbulás nélkül.” (XIV. 185–186. l.)

Kitűnő portrékat fest krassószörényi és hunyadmegyei román papokról. A szpatai román papot sógora ebédre hívja meg, de az a maga kicsinységének tudatában nem fogadja el a meghívást. Ezért Kazinczy sógorával maga keresi fel. Altalkötött hosszú ingben, nadrág nélkül, bocskorban szilvásában sétált. Kis szakála épen növéfélben volt, fején füle felett felkötött kalap. Könyvtára két rituáléból állt s anyanyelvén kívül nem beszélt más nyelven.

Tordoson Sipos prédikátor beiktatásán megjelent a helybeli oláh pap is. Félénken közeledett a prédikátor felé s mint földesurának meg akarta csókolni a kezét. Sipos azt hitte, hogy a pap csak baráti kézzsoritásra kívánja jobbját s alig volt ideje azt elrántani, és a papot mint paptársát megcsókolta. A szegény majd lerogya ijedtében – jegyzi meg Kazinczy. (XIV. 187. l.)

A román nép bátortalan, félénk természetét, gyávaóságát sokszor emlegeti s ez szánakozást kelt benne. (II. 62. l. V. 97–98. l.) Munkátlansággal, restséggel és iszákossággal vádolja. (XIV. 186. l.)

A Kolozsvár melletti Felek község (Kazinczynál: Telek) szegénységéről azt írja, hogy annak egyedüli oka az, hogy a falut románok lakják. „Amely nép nem ismer boldogságot a maga pálinkáján kívül, s képzelete sincs a lélek szükségei felől, az századok múltával sem fog előbb menni. Tegyük sorsát szerencsésebbé, adjunk nekik iskolákat, adjunk nekik oly papokat, mint újabb orosz papjaink, kik most lépnek ki a nagyszombati nevelőházból, s a dolog itt is menni fog. Míg az nem lesz, a teleki oláh, ha természetis a heti vásárokon nagy áron adja is el, az első pálinkaárusnál hagyja, amit beveve, kivált midőn elkeseríti a böjt.” (V. 90–91. l.)

Kazinczy azt állítja, hogy a román évente 238 napot böjtöl. (XIV. 186. l.) Kukoricakenyere, míg meg nem keményedik, igen ízletes. (XIV. 188. l.) Lugos vidékén igen hosszú ingű és elhízott románokon csodálkozik. (XV. 193. l.) Sokat hallotta magasztalni a román asszonyok s leányok

szépségét, de sehol útjában nem látott egy arcot, egy termetet, melyben gyönyörködhetett volna. „Egészséges, húsos test, semmi nem egyéb, s az a bő ujjú ing, durva vászonból, elrejté a talán szép tagokat is, holott a lepelnek a festőknél, az elfedett részeket magán által kell sugározatni.” (XV. 195. l.)

A topánfalvi leányvásárral kapcsolatban megjegyzi, hogy itt le van alacsonyítva az emberiség. Minek rútvál tenni azt, amit szépen lehet. Azonban ha jól körülnézünk magunk körül, azt látjuk, hogy a magasabb kasztok ugyanazt teszik. A leány ezeknél, mint az oláhoknál Topánfalván csak dolog és nem személy. S vajjon Topánfalván szám szerint több rossz házasságot kötnek-e mint máshol? – teszi fel a kérdést. (XIII. 116–117. l.)

Megemlékezik a népművészetről is. „A feszületek keresztjei Kosova táján majd fából vannak állítva, majd kőből, s ezek egy darabból. Nem magasak s nem vékonyak, hogy felállításakor meg ne pattanjanak. A fakeresztben egyik cifra a másikat éri; többére kisedd karikák, diametereik által csillagokra osztva. A kőkeresztben sehol sincs a szent kép. Más szent jelek, s festett vagy papirosra durván nyomtatott képek papírfedél alatt állanak. Szemem az oláh ízlést itt, az oláhok közt, azon öröm nemével nézé, mellyel kerteinkben a chinai házikókat s török kioszkokat szoktuk tekinteni. Azoknak, kik kertjeiket bábozásokkal cifrálgatják, s az ismert formákba beleúntak, intésem nem lesz kedvetlen.” (XVI. 201. l.)

A táncot a hunyadmegyei Branyicskán figyelni meg báró Jósika János, udvarában. Nem sok öröme van benne, medve-tombolásnak nevezi (újból a medve-hasonlat!), bár a csompolya hangjaira a legszebb arató leányok és legények ropják táncaikat. A vendéglátó báró megsejtve Kazinczy elkedvetlenedését, egy táncospárral a *hátszegit* járattja el, ami inkább megkapja. Táncos és táncosnő szemben egymással megfogják egymás kezét s jobb lábuk hegyével hármat „tippantanak”, majd ballábukkal ugyanannyit, s harmadszor is hármat jobb lábukkal, mint előbb. Kezeiket a tánc végéig nem eresztik el. Hármat szöknek a lány jobbjá felé, majd balja felé, s ismét jobbjá felé; ekkor elkezdik a hármas tippantást, melyet a fel- és leszökdelések váltogatnak. Végül a legény előkapja a leányt s megforgatja, mint a magyarban. (XVI. 206–207. l.)

Így fest a negyedik erdélyi nép Kazinczy Erdélyi Leveleiben.

VEÉGH SÁNDOR

URAMBÁTYÁM ORSZÁGA

Makkai János könyvének alap-tétele ez: Sajátos társadalmi berendezkedésünk miatt Magyarországon hosszú ideig nem lehet más vezetésre hivatott réteget találni, mint a középosztályt. Ha pedig társadalmunk szerkezeti felépítése a nem egységes anyagú középosztályt rendeléi vezetésre, akkor a nemzet nevelőinek kötelessége és célja elsősor-

ban ennek a rétegnek vezetésre alkalmassá tétele lehet. Meg kell szabadítani terhes örökségétől, elmúlt világok viselt úri holmijaiként ráhagyott magatartásformáktól, minden olyan külsőségkereséstől, ami a lényegét mindig kiejti a dolgokból.

Időben is, térben is izgatón állunk. A rendi társadalom leváltása után egy friss réteg, a polgári középosztály rakodott a vármegyei nemesség és a paraszti lét-

formába szorult társadalomszerkezeti őselemek közé, s az újszülöttek mohóságával megragadott minden alkalmat helyzetének erősítésére. Amikor tehát a nemességnek ki kellett vonulnia a magyar közelet kizárólagos irányításából, vagy legalább is osztozkodnia kellett rajta, egy friss képződésű, akkor még nagyon is bizonytalan képletű és határozatlan lelkialkatú réteg, a polgári középosztály, biztos léptekkel megelőzte a gyorsan polgárosodó magyar parasztságot s bejelentette igényét az elsőségre a vezetésben. Ez a lazán begyökerezett, gyér hagyományú elegyréteg – Nyugat-Európára hivatkozva és okatlan gögbe burkolózva – ridegen elzárkózott a népi rétegekből feltörő magyar életérzés megszívlelése elől. Ugyanakkor Kelet- és Délkelet-Európa hatalmas parasztsága, a Balti és Égei tenger között, legalább tíz nemzet vezetőrétegének utánpótlásáról is gondoskodik.

Ha vitába bocsátkoznánk is a kérdés fölött: melyik magyar társadalmi réteg hivatott előbb-utóbb átvenni a magyar gondolkodás, ízlés és érzés, a magyar politika és művészet közvetett irányítását, egy dolog ekkor sem lehet többé kérdéses: az, hogy viselkedés szempontjából középosztályunk szorul rá leginkább a nevelésre. Labancos főnemességünk is elég széles látókörű volt ahhoz, hogy szélfordultával, mint farkas a téli szórt, elhányja Bécsben tanult illemrendszerét. Kurucos köznemességünk a lelki ellenállás törvényszerűségének megfelelően idegenkedve nézte a cseh hivatalnok, Bach-huszár és zsidó üzletember közvetítésével bizonytalan forrásból hozzánk is elérkező „európai” modort; viszont parasztközleletben élve, gondolkodásban, életérzésben és életvitelben a magyar föld fiának rokona lett. Egységes szerkezet hiányában szenvedő középosztályunknak azonban nem volt mire támaszkodnia a császári város dívatjával szemben; elfogadta, magára öltötte és megrekedt benne a

mai napig; félszeggé nyomorodott, mint kínai nő lába a selyemkötésben.

Középosztályunk helyzetét illetően ma is tájékozatlan, akarattnyilvánításában határozatlan, gondolkodásában sekélyes. Ez a könyv feleletet keres: mik a magyar középosztály illemrendszerének hibái és melyek az orvoslás lehetőségei? Nincs korszerűbb feladatunk – mondja meggyőződéssel a könyv – mint általános életstílusunk átalakítása, társadalmi viselkedésünk javítása. Nem célunk itt rövidre fogva megismertetni a könyv mondanivalóit, noha szüntelenül ismételtetnünk kellene, ahogy e könyv is teszi, amíg kielegetjük a hibákat a magyar ember társadalmi viselkedéséből.

Egy fejezetet az illendőség általános követelményeire fordít, kimutatva a felső társadalmi osztályok illemrendszerének megbetegedéseit. Második részét a magyar magatartás alkotóelemeinek szenteli, kikeresve a magyar életérzés alaptényezőit, azután a ráarakodott hatásokat. A harmadik részben a közelet illemét vizsgálja meg. Magunk e harmadik részt tartjuk a könyv legfontosabbjának. Előre megmondhatjuk a kíváncsiaknak: valamelyik fejezetben, valamilyen súlyos hibánál mindenki megtalálhatja az éppen neki szóló intelmet. Az osztálygöggel takarózó középrétegbeli, a közérdeket emlegető haszonleső, a közhellyelkelletlenülkedő „szónok”, az írás finomabb törvényeit nem is sejtő „honatya” és egyéb „nemzetmentő” éppen úgy kap néhány találó sort, mint az üres úri dölyf kényese, külföldön forgolódoink neveletlenje, a cinikus társadalombomlasztó és formaromboló. Néhol érezni, hogy „gyengébbek kedvéért” sokkal lazábban fogalmaz a szokottnál, de érthető is, hiszen éppen azokkal akarja megértetni, akiknek nincs érzékük a megértéshez.

Szolgálat ez az írás: régi parlagon kezd új munkát, amikor a magyar magatartás, a magyar viselkedés

tartalmi és formai javításán fáradozik. Elvégre, csupán mi magunk tudhatjuk, mik vagyunk; mások olyanak ítélnék, amilyenek látnak bennünket.

Parajdi Incze Lajos

GRÓF KNYPHAUSEN ROMÁNIAI ÚTIRAJZA

Mielőtt Knyphausen gróf elindult volna romániai útjára, Helmuth von Moltke 1835-ből származó romániai útleírását tanulmányozta; könyvének több fejezetében összehasonlítást tesz a Moltke által leírtak és a saját szemével látottak között.* Talán ez magyarázza, hogy »a pásztorok és parasztok országa« iránt nem is támaszt különös igényeket. Érdeklődését a különleges, az eddig nem látott színek kötik le, s néha, mint a természet szépségeinek, Bukarest nagyvárosiasságának, vagy »mondén« világának leírásakor, még kellemes meglepődésének is kifejezést ad.

Nagy figyelmet szentel az óromán síkságnak. A »szerényen, földön kushadó, négy történelmet nélkülöző és az évszázadoknak ellentállani nem tudó falvak« szemlésekor, bár e falvakat a német vidék száz év előtti állapotával veti egybe, mégis így kiált fel: »Hogyan is lehetne a Balkánt Európával összehasonlítani?« E történetietlenség és elmaradottság okát egy Moltke-idézettil világítja meg: ...»Mihelyt egy török csapat átkelt a Dunán, akinek csak volt valami veszteni valója, az erdőkön keresztül Magyarországra, vagy Erdélybe menekült. Ebben a bojárok jártak elől jó példával...«

* Rumänische Palette – Das Land der Hirten und Bauern – Von Anton Graf Knyphausen, Deutscher Verlag, Berlin, 1942.

A románság eredetére nézve »*Gamillscheg igazolja a történeti folytonosságot*«. c. fejezetében a berlini románista tételével magyarázza a kérdést: »A manapság románok lakta országot a rómaiak visszahúzódása után, a harmadik században, másfajta népek özönlötték el. Több évszázados időközre semmiféle bizonyíték nem állott fenn arra nézve, hogy ott románok is laktak volna, míg a nyelvészeti kutatás a román történelemnek ezt a nagy hézagát ki nem töltötte és a románságnak ezen a területen való folytonosságát nem igazolta...« »Nyelvük révén, amelyet a vulgáris latinból vezetnek le s amely még ma is hasonlít az olaszhoz, vált lehetségessé az imént említett hézag kitöltése. Gamillscheg a románok eredetét kutatva, arra a következtetésre jutott, hogy a mai román nyelv a vulgáris latinból a balkáni szláv nyelvéhez idomult változata. Vizsgálódását a következő megállapítással zárja le: »A románok folytonossága tehát a mai királyságban sokkal kevésbé faji, mint inkább szellemi folytonosság. A belső vidéken élő rómaiak pillérei voltak egy hatalmas épületnek, melynek oldalfalait más származású népek töltötték ki. Az egész építményt összetartó erő pedig az érintkezés közös nyelve volt, mely a fejlődés következő lépéseként a nem római eredetű néptörödékeknek is anyanyelvévé vált. A Róma szellemét továbbvívó és átörökítő nyelv tehát Róma új fiaivá tette e különféle népeket.«

A szerző fogalmazásán meglátszik az a bizonytalanság, amely már Gamillscheg elméletében is megnyilvánul s amiért nem lehet egyedül Knyphausen gróftól felelőssé tenni. A románság dáciai, illetve Erdély földjével kapcsolatban hangzottak területei kontinuitását már megcáfolták azok a kutatások, amelyek a román nép és nyelv kialakulásának helyét a Balkán-félsziget latin nyelvű provinciáiban jelölték meg, tehát a Szávától és az Aldunától

délre. A *faji* folytonosság elméletét maga Gamillscheg is – Giurescu példáját követve – feladja s csak a nyelvi és szellemi kontinuitást hangsúlyozza. A román *nyelv* kétségtelenül számos elemét megőrizte a Balkán-félszigeti latinságnak, de Sandtfeld dán tudós munkájának megjelenése óta azt is tudjuk, hogy a román nyelvtörténet kutatóinak a nyugati újlatin nyelvek ismerete mellett különösen, sőt majdnem elsősorban az albán, bolgár, görög, sőt török és szerb nyelv történetében kell jártasnak lenniök, mert a román nyelv ezekkel a nyelvekkel nőtt fel együtt s nem az újlatin nyelvekkel. Ami végül a *szellemi* folytonosságot illeti, föltehetjük a kérdést: vajjon mit szólnak Róma szellemének tényleges továbbvivői ehhez az elmélethez, mikor Közép-keleteurópának minden átlagos ismerője tudja, hogy a románságnak a római szellemmel való kapcsolatba hozása nem a román népi műveltség ősi gyökereiből táplálkozik, hanem az erdélyi görög katolikus teológusok irodalmi munkásságának eredménye. A szellemi folytonosságra hiába keressük a bizonyítékokat, annál világosabb nyomai vannak annak, hogy a Balkán-félszigeti népi és műveltségi környezetben kialakult románságot művelődése a mult század elejéig – az erdélyi románságtól eltekintve – a bizánci szláv kulturkörbe iktatta. (Lásd: Hítel, 1942. májusi számában 77–91. l.)

»A *politikai válságokról*« szölv elmondja, hogy az elmúlt években a franciákkal való művelődési kapcsolatot egy bizonyos csoport politikai kapcsolattá tette, s berántva az országot egy reálításokkal ellenkező bizonytalan politikába, francia-barátságával csak ártalmára szolgált a nemzetnek. Romániát ugyanis – Knyphausen fejtegetése szerint – lehetetlen volt demokratikus kormányozni, mert ehhez hiányzott a politikai tömeg. Ilyenformán az állam és nemzet nem alkothatott egységet, s a válságot közigazgatási reformokkal (decentralizáció) sem

lehetett eredményesen áthidalni. »A falvakon mégis csak a csendőr, ez a rettegett személyiség maradt az első, s a kormány nyilatkozataira csak azt kérdezte a paraszt: »Mibe kerül ez nekem?... «

A német utazó behatóan foglalkozik a Romániára nézve válságos évek francia-iskola szerinti biztonsági politikájával s következményével, a határerődítmény-építéssel s az ország férfi lakossága túlnyomó részének éveken át való fegyverben tartásával. Lényegében ez okozta azt a nagy gazdasági válságot (...»egyedül a brassói kerületben 1940. tavaszán a nyolcezeret számláló lóállományból négyezret rekviráltak el...«) és a belpolitikai válságot is, amit csak fokozott az ország területe egy részének elvesztése s végső eredményben a mult politikájának felszámolásához vezetett...

Knyphausen gróf útirajza tarka változatosságban, különös elmélyedés nélkül, rövid elmefuttatásokban, pillanatfelvételszerű apró képekben ábrázolja a mai Romániát s némely román jelenséget. Leírja a puliszkával és sajttal élő egyszerű parasztokat, a gainai leányvásárt, a kolostorokat és templomokat, minden egyéni értékelés nélkül Petrache Luput, hasonlóképpen Codreanu és mozgalmát, a dunai halászatot, a bukaresti nagyvilágot éttermivel, hangversenyével és asszonyaival, a Fekete-tenger melléki szállodai életet s az olajvidéket. Arcképet fest Antonescuról s a politikával foglalkozó egyetemi tanároknak, akiknek szülei vagy testvérei falusi otthonukban még »mezítláb szaladgálnak« a polgárságát még ma is nélkülöző román élet egyik jellegzetességét látja. Bejárja Délerdélyt is, a »szászok választott hazáját«, lelkes érdeklődéssel fordul feléjük, s a románsággal való együttélésük kérdéseit felé, nem ejt azonban egy szót sem arról, hogy Délerdélyben magyarok is laknak...

Altörjai István

BIRTOKMEGOSZLÁS ERDÉLYBEN

A mellékelt áttekintő ábra szemléletesen mutatja, hogy a román földreform végrehajtása előtt mi volt a helyzet Erdélyben a birtokmegoszlás szempontjából. Ábránk elkészítéséhez az alábbi statisztikai közlések szolgáltatták az adatokat: az egész Erdély területének (9,947.760 kat. hold) művelési ágak szerinti megosztását illetően: az

1909. évi V. t.-c. alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után az adóközségek területét és kataszteri tisztajövedelmét művelési áganként és osztályonként feltüntető hivatalos kiadványok (1914);

a terület birtokkategóriák szerinti megoszlását illetően: a *Rubinek-féle* gazdacímár, illetve *Móricz Miklósnak* e gazdacímár alapján készült tabellái (vö. Móricz Miklós: Az erdélyi földreform. Budapest, 1932, 200–204. l.)

E forrásművek alapján megállapíthatjuk, hogy az egész Erdély területéből

szántóterület	2,726.954	kat.	hold	
kert	162.552	„	„	
rét	1,462.684	„	„	
szőlő	25.062	„	„	
legelőterület	1,366.844	„	„	
mezőgazdasági terület és legelő	5,744.096	„	„	(57.8%)
erdőterület	3,818.904	„	„	(38.4%)
nádas	2.370	„	„	
terméketlen	382.390	„	„	
egyéb terület	384.760	„	„	(3.8%)
Összesen:	9,947.760	kat.	hold	

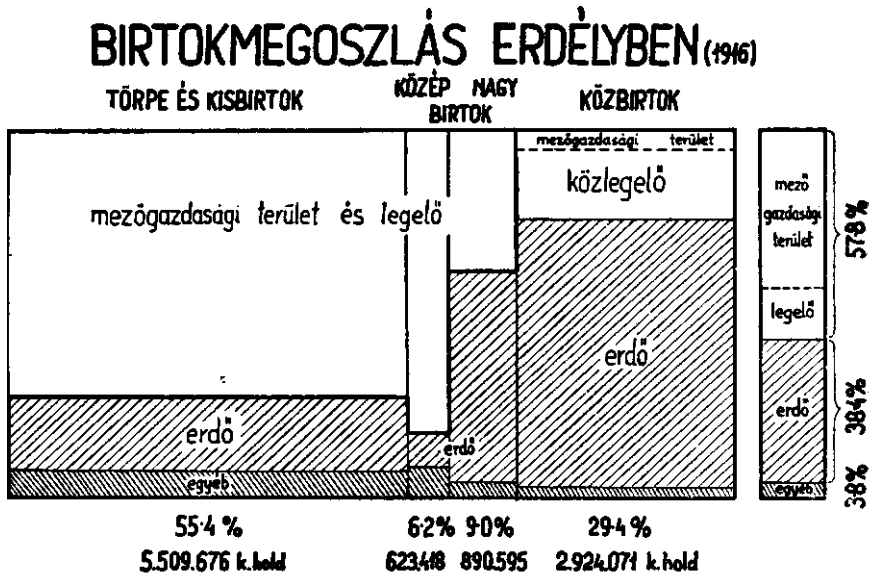
Ugyancsak a fenti források alapján megállapíthatjuk, hogy az egész Erdély területéből

törpe- és kisbirtokra esik	55.4%	azaz	5,509.678	kat.	hold
középbirtokra esik	6.2%	„	623.418	„	„
nagybirtokra esik	9.0%	„	890.595	„	„
középbirtokra esik	29.4%	„	2,924.071	„	„

(Nb.: törpebirtok: 1–5 kat. hold, kisbirtok: 5–100 kat. hold, középbirtok: 100–1000 kat. hold, nagybirtok: 1000 kat. holdnál nagyobb; a közbirtokoknál ilyen csoportosítás nincs).

A két adatsor összevetésével rögzíthetjük is Erdély földbirtokpolitikai helyzetét. Az erdő-, nádas- és terméketlen területet vonalkázással elkülönítettük a legelő- és mezőgazdasági területtől, mert földbirtokpolitikai szempontból különböző megítélés alá esnek, nevezetesen földreformról csak a me-

zőgazdasági és legelőterületnél lehet szó. De itt is elkülönítettük a közlegelőket és a köztulajdonban lévő mezőgazdasági területeket, mert a szociális földbirtokpolitika a közbirtokosságok tulajdonát nem bolygathatja, ha az mezőgazdasági vagy legelőterület is. Így Erdély 9,947.760 kat. holdnyi területe a

szociális földbirtokpolitika szempontjából mintegy 5,744.000 kat. holdra redukálódik, ám ennek a területnek túlnyomó része már a román földreform előtt is kis- és törpebirtokosok kezén volt. Ha emellé még hozzávesszük, hogy az erdélyi magyarság, szászok és románok földbirtokban való részese-
désének arányszáma csaknem teljesen megegyezett 1916-ban a népi

arányszámmal, akkor kimondhatjuk, hogy a román földbirtokreformot nyilván nem égető szociális szükséglet váltotta ki. Erdélyben csak a magyarság birtokviszonyai voltak enyhén aránytalanok s csak a magyarságon belül lett volna indokolt a birtokátcsoportosítás, de nyilván ez sem mozgatható meg millió holdakat, legfeljebb százazreket.